

Universal Journal of Theology

e-ISSN: 1304-6535

Cilt/Volume: 6, Sayı/Issue: 1, Yıl/Year: 2021 (Haziran/June)

ARAP EDEBİYATI OTOBİYOGRAFİ YAZIN GELENEĞİ: TAŞKÖP- RÜZÂDE ÖRNEĞİ

*Autobiographical Writing in the Arabic Literary Tradition: The Case of Taş-
köprüzâde*

Ahmet TOPAL

Dr. University of Leeds, School of Languages, Cultures and Societies,
Leeds/United Kingdom

ahmet.topal@aya.yale.edu

<http://orcid.org/0000-0003-3127-1674>

Makale Bilgisi – Article Information

Makale Türü/Article Type: Araştırma Makalesi/ Research Article

Geliş Tarihi/Date Received: 05/05/2021

Kabul Tarihi/Date Accepted: 06/06/2021

Yayın Tarihi/Date Published: 30/06/2021

Atıf/Citation: Topal, Ahmet. "Arap Edebiyatı Otobiyografi Yazın Geleneği: Taşköp-
rüzâde Örneği". *Universal Journal of Theology* 6/1 (2021): 183-206.

Arap Edebiyatı Otobiyografi Yazın Geleneği: Taşköprüzâde Örneği*

Öz

Modernite öncesi Arapça otobiyografi yazımı hakkında Batı'da yazılmış ilk ciddi eser olan Franz Rosenthal'ın kaleme aldığı *Die arabische Autobiographie* adlı makale, Batı'nın "bireysellik" ve "öz-farkındalık" olgularının Arapça otobiyografi eserlerinde bulunmadığını dayanak göstererek, diğer kültürlerin "gerçek" otobiyografiden yoksun olduğunu savunmuştur. Batı'da yazılmış daha sonraki eserlerin kahir ekseriyeti, Rosenthal'ın Arap otobiyografi yazınına layık gördüğü bu yeri benimsemiştir. Son dönemlerde kaleme alınmış olan konuya dair eserler ise, modern-Batı haricindeki kültürlere ait otobiyografi eserlerinde bireyselliliğe dair yazılı ifadelerin bulunmayışının, 'bu insanların kendilerine has şahsiyetlerinin olmadığından kaynaklandığı' fikrine şüpheyle yaklaşarak, daha önceden bilinmeyen çok sayıda Arapça otobiyografik yazma eseri gün yüzüne çıkarmıştır. Bu çerçevede yazılan bu makale, 16. yüzyıl Osmanlı âlimlerinden Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin *el-Şekâ'ik el-Nu'māniyye fi 'Ulemā' id-devle 'Osmāniyye* adlı biyografi eserinin sonuna eklediği otobiyografisinin Arapça otobiyografi yazın geleneği çerçevesinde bir değerlendirmesidir ve bu otobiyografinin açıklanması bir tercümesini de sunmaktadır. Taşköprüzâde örneğinde, Arapça otobiyografi yazını hakkındaki önceki genel kabulün tek kelimeyle yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Özelden Batı ilim dünyasının Arapça ve Osmanlı Türkçesi otobiyografi yazın geleneğine karşı zamanla değişen tutumu gibi ülkemizde bâkir olan bir sahayı konu edinmesi, genelde Oryantalizm'in zamanla değişen çeşitli safhalarına ışık tutan mevcut eserlere katkı sunacak yeni bir halka olması hasebiyle, bu makalenin ilim dünyasında önemli bir boşluğu dolduracağına inanıyoruz. Son olarak bu çalışma, Osmanlı'nın seçkin âlimlerinden Taşköprüzâde'nin kariyerine dair sunduğu bilgiler sayesinde, son dönemlerde Batı üniversitelerinde de eğitime dahil edilmeye başlanan medrese eğitiminin daha iyi anlaşılmasına da yardımcı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arapça otobiyografi, Taşköprüzâde, Bireysellik, Oryantalizm, Medrese eğitimi.

Autobiographical Writing in the Arabic Literary Tradition: The Case of Taşköprüzâde

Abstract

The first serious treatment of pre-modern Arabic autobiography in the western scholarship, *Die arabische Autobiographie*, "focused on disproving the existence of "true" autobiography in other cultures" on the basis of the absence of western "individualism" and "self-awareness" in the Arabic self-narrative texts. The majority of the subsequent works in the western academia, took his analysis for granted. Recent studies found the idea that 'people of other cultures, including pre-modern west, did not use literary representations of individualism in their self-narrative texts because they probably did not have distinct personalities' doubtful, which allowed them unearth a large amount of unknown Arabic autobiographical manuscripts. In this context, this paper studies the autobiography of 16th century Ottoman scholar Taşköprüzâde Ahmed Efendi (d. 968/1561), which is appended to his biographical dictionary *al-Shaqā'iq al-Nu'māniyya fi 'Ulamā' al-Dawlat al-'Uthmāniyya* (Nu'māni Tulips in the Ottoman State), within the context of autobiographical writings in the Arabic literary tradition and provides with an annotated translation of it. Using Taşköprüzâde's autobiography as a case study, it shows that the previous perception of Arabic autobiography was simply wrong. Dealing with such a new topic about which there is no study in our country as the the changing attitude of western academia towards Arabic and Ottoman autobiographical writings in particular and being a new contribution towards the study of Orientalism, which will shed light on its various levels in general, I believe that the present work will fill an important gap in the scholarship. Finally, this work will hone our understanding of the madrasa education, a type of Islamic education whose various applications can also be seen in western university contexts, thanks to the details it provides about the career of the celebrated Ottoman scholar Taşköprüzâde.

Keywords: Arabic autobiography, Taşköprüzâde, Individualism, Orientalism, Madrasa education.

* Bu çalışma, yazarın "The Life of Taşköprüzâde: 'Işām al-Dīn Abū al-Khayr Aḥmad b. Muştafā b. Khalīl" (Yale University, 2014) adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Giriş

Arapça otobiyografi yazını üzerine yapılan ilk ciddi çalışma Franz Rosenthal'ın çalışmasıdır.¹ Rosenthal, Arapça otobiyografi yazın türünü tespit eden ve bu yazın türünün önemli birçok metnini bir araya getiren ilk modern bilim adamıdır.² Bu metinleri incelemesinin sonucunda, onların "gerçek" otobiyografiden sayılamayacağını³ çünkü "İslam'da otobiyografi yazımının yazarın şahsiyetinden çok konuya odaklı olduğunu"⁴ ve kaleme alınmış elde olan bir avuç otobiyografinin de hiçbirinin kişiye özel bir şahsiyetin varlığının bilincinde yazılmış olmadığını⁵ söylemiştir. Bu da, birçok yazarın Arapça otobiyografilerin sayısının az olduğuna ve var olanların da ilmî bir değere sahip olmadığına inanmalarına sebebiyet verdiğinden dolayı, Arapça otobiyografilerinin yarım asırdan daha fazla bir süreliğine ilmî bir değerlendirmeye tabi tutulmasının önünü kapamıştır.⁶

Bu durum, Rosenthal'ın makalesini kaleme aldığı daha bihaber olduğu daha birçok yazma eserlere de dayanan yeni eserlerin ortaya koydukları analizler

¹ "Die arabische Autobiographie," *Studia Arabica* 1 (1937): 1-40.

² Reynolds; 2001, s. 24. Arapça otobiyografi yazın geleneği hakkında yazılmış belli başlı eserlerden bazıları şunları içermektedir: M.J.L. Young, "Medieval Arabic Autobiography," in *The Cambridge History of Arabic Literature. Religion, Learning and Science in the 'Abbasid Period*, ed. M.J.L. Young et al., Cambridge 1991, 183-187; Carl Brockelmann, "Mā şannafa 'ulamā' u l-'Arabi fi ahwālī anfusihim," in *al-Muntaqā min dirāsāt al-mustaşriqīn*, ed. Şalāhaddīn al-Munajjid, Cairo 1955, 3-23; Hilary Kilpatrick, "Autobiography and Classical Arabic Literature" in *Journal of Arabic Literature*, Vol. 22, No. 1 (March, 1991), 1-20; *Edebiyāt: Special Issue—Arabic Autobiography* 7 (1997); Dwight F. Reynolds, ed., *Interpreting the Self. Autobiography in the Arabic Literary Tradition*, University of California Press, Berkeley etc., 2001. Bu alanda belirli bir şahsın otobiyografisini konu edinen eserlerden bazıları şunlardır: Gerhard Endress, 'Reading Avicenna in the Madrasa. Intellectual Genealogies and Chains of Transmission of Philosophy and the Sciences in the Islamic East', in *Arabic Theology, Arabic Philosophy. From the Many to the One: Essays in Celebration of Richard M. Frank*, ed. J. E. Montgomery, Leuven / Paris / Dudley (Ma.), 2006, 371-423; N. Peter Joosse, "'Pride and Prejudice, Praise and Blame.' 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī's Views on Bad and Good Medical Practitioners," in *O ye Gentlemen. Arabic Studies on Science and Literary Culture. In Honor of Remke Kruk*, ed. A. Vrolijk and J. P. Hogendijk, Leiden: Brill, 2007, 129-142; Shawkat Toorawa, "Language and Male Homosocial Desire in the Autobiography of 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī (d. 629/1231)," *Edebiyāt: Special Issue*, 7 (1997), 251-265; Shawkat Toorawa, "The Educational Background of 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī," *Muslim Education Quarterly* 13 (1996) 35-53; Shawkat Toorawa, 'A Portrait of 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī's Education and Instruction', in *Law and Education in Medieval Islam. Studies in Memory of Professor George Makdisi*, eds J. E. Lowry, D. J. Stewart, and S. M. Toorawa, Gibb Memorial Trust: 2004, 91-109; ve David Reisman, "Medieval Arabic Medical Autobiography." *Journal of the American Oriental Society* 129, no. 4 (2009): 559-69. Ayrıca bkznz, Ahmet Topal, "The Autobiography of Taşköprüzâde: 'İşâm al-Dīn Abū al-Khayr Aḥmad b. Muştafâ b. Khalīl" (Yale University, 2014).

³ Reynolds; 2001, s. 28.

⁴ a.g.e., s. 23.

⁵ a.g.e., s. 23.

⁶ a.g.e., s. 28.

sonucunda değişmiştir. Bu yeni akıma göre, Arapça otobiyografi eserlerinde kullanılan edebi ifadelerden de yazarın kişiliğine dair özelliklerin izlerine rastlamak mümkün görülmektedir. Ayrıca bir edebi eserin otobiyografi olarak adlandırılabilmesi için Rosenthal'ın "gerçek" otobiyografinin olmazsa olmazı olarak gördüğü, otobiyografi eserlerinin öz-farkındalık ifade eden usul ve ifadeleri içermesi, bir zaruret olarak görülmemektedir. Aksine yazarının kendi biyografisini anlatıyor olması, o metnin otobiyografi olarak düşünülmesi için yeterli sayılmaktadır. Bu anlayışı benimseyen bazı yazarlar, Rosenthal'ın araştırmasına yönelik bir takım eleştiriler getirmiş ve bilhassa onun çalışmasına temel olan kaynaklarını ve bu kaynaklardan elde ettiği verileri değerlendirirken kullandığı metodlarını eleştirmişlerdir.

Roshenthal'ın kaynaklarıyla ilgili olarak, onun vardığı sonuç kuvvetli değildi çünkü haberdar olduğu otobiyografi yazma eserlerinin miktarı, meselâ Reynolds'ın araştırmasını dayandırdığı eser miktarına göre çok az sayıda idi. Bundan dolayı, Reynolds kendi bulgularının Rosenthal'ınkilerden daha güvenilir olduğunu savunmuştur. Dahası, mesela on beşinci yüzyılın Mısırlı âlimlerinden Celâleddin es-Suyûtî'nin bile haberdar olduğu asırlık otobiyografi yazın geleneğinin varlığını göstermek suretiyle, Reynolds, modernite öncesi Arapça otobiyografilerinin çok az sayıda olduğu fikrini de çürütmüş oldu.

Reynolds'a göre Roshenthal'ın Arap edebiyatında "gerçek" otobiyografi yoktur iddiası, onun metodu açısından da doğru değildir. Roshenthal'ın metodu, modern-Batı otobiyografisinin karakteristik özellikleri olan "bireyselcilik" veya "öz-farkındalık" belirten yazınsal ifadeleri, diğer kültürlerin bu tür eserlerini değerlendirmek için ölçü olarak almaktan ibaret olmuştur. Bu metoda göre, eğer bir metinde bahsi geçen karakteristik özellikler yoksa, bu metin otobiyografi olarak değerlendirilmemekteydi. Hâlbuki yazarların bireyselcilik ifade eden ifadelerle Arap edebiyatı otobiyografilerinde pek yer vermemeleri, bu eserlerin yazılış amacına uygun olan bir tutumdur. Bu anlayışa göre, bu tarz otobiyografi eserlerini kaleme alan kişiler, şahsi bir takım hal ve durumlarından bahsetmek yerine daha çok ilmî yönlerini konu etmek suretiyle, nesilden nesile aktardıkları bilgi birikimlerinin güvenilirliğini tesis etmeyi amaçlamışlardır. Nitekim bu kişilerin aktardıkları bu bilgilerin sağlamlığını ölçmek isteyen bir kişinin, onların hangi ilmî alanda söz sahibi oldukları veya yaşadıkları dönem gibi ilmî yönlerine dair malumatı incelemesi yeterli

⁷ Karakter ve şahsiyetin bu şekilde anlaşılması, insanın içinin dışından farklı olmasını incelemektedir. (Bakınız Reynolds, s. 29.) On dokuzuncu yüzyıl erken dönem (Amerika'da yazılan) otobiyografilerindeki karakter teorisi, açıkça ifade edilmiş olan ve insanı doğası gereği günahkâr ve zayıf olarak tasavvur eden bir düşünceye dayanmaktadır. (Bjorklund, Diane, *Interpreting the Self: two hundred years of American autobiography*, Chicago 1998, s. 46.)

olacaktır. Diğer bir deyişle, bu eserler fikir ve düşünce yapısına yönelik olmaktan çok,⁸ vakıalara yönelik biyografi kaynakları olduklarından dolayı yazarlarının bu eserleri kendi şahsiyetlerine yönelik değerlendirmelerden arındırmaları gayet tabiidir.

Reynolds'ın bir diğer eleştirisi de, "gerçek" otobiyografinin modern-Batı öncesinde bile var olmadığı olgusuna yöneliktir. Bu iddia, aslına bakılırsa, öyle bilimsel ya da tarihi gerçeklere dayanmış değildir; bilakis, Rosenthal'ın içinde bulunduğu toplumun genel kabullerinin bir yansımasıdır.⁹ Zaten on dokuzuncu yüzyıl Batı biliminin Araplar da dâhil diğer kültürlerle atfettiği kıymet hesaba katıldığında, Rosenthal ve ardından gidenlerin görüşlerine olan güven daha da sarsılmaktadır. Nitekim modernite öncesi Batı biliminde, Yunan ve Araplar'dan sahip oldukları kişisellikten ötürü övgüyle bahsedilirken, Rönesans'a gelinceye kadar Batının bu özellikten mahrum olduğu ifade edilmektedir.¹⁰ Bu nedenle, Rosenthal'ın Arap otobiyografisine dair kanaati, kendi devrine ait temeli olmayan bir paradigmayı yansıtmaktan öteye geçmemektedir.

Taşköprüzâde'nin Otobiyografisinin Bir Edebi Analizi

Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin *el-Şekâ'ik el-Nu'mâniyye fî 'Ulemâ' el-Devle 'Osmâniyye* (Osmanlı Devleti'nin Âlimleri arasındaki *Nu'mânî*¹¹ Laleler) adlı biyografi eserinin sonuna yazdığı otobiyografisini çalıştığımız bu makalede, diğer bazı nüshaları ile kendisine okunduktan sonra¹² Taşköprüzâde'nin bizzat kendisinin onayladığı nüshayı esas alan Ahmed Suphi Furat'ın hazırladığı İstanbul baskısını temel aldık.¹³ Bu bölüm, birinci bölümde Arapça otobiyografi yazın geleneğine dair sunulan bilgiler ışığında, Taşköprüzâde'nin otobiyografisinin bir değerlendirmesini sunmaktadır.

⁸ Elger, Ralf ve Yavuz Köse (ed.), *"Many ways of Speaking About the Self"*, Wiesbaden, 2010, s.7. Otobiyografileri insanların mantık yapılarının tarihini incelemek için kaynak olarak kullanmak, İtalyan Rönesansı'ndan sonra Batılıların dikkatini çekmişti. (Bakınız Elger 2010, s. 7. Jakob Burckhardt)

⁹ Reynolds 2001, s. 23.

¹⁰ a.g.e., s. 23.

¹¹ Taşköprüzâde eserinde Osmanlı topraklarında yaşamış Hanefî âlim ve şeyhlerinin hayatları hakkında bilgi verdiği için, Hanefî mezhebinin kurucusu olan ve daha çok İmâm-ı Âzam diye meşhur Nu'man b. Sâbit'e (ö. 150/767) atfen eserin adında *Nu'mânî* Laleler ifadesini kullanmış olması muhtemeldir. (*TDV İslam Ansiklopedisi (DİA)*, Ankara, XXXVII, s. 485.)

¹² Taşköprüzâde esere başlamadan önce gözlerini kaybetmiş olduğundan dolayı eseri bir başkasına yazdırmıştır. Bu sebeple yazarın kendi nüshasına sahip değiliz. Ancak Taşköprüzâde'nin kendisine okunduktan sonra onaylandığı notu üzerinde yer alan bir nüshaya sahibiz. Bu yazma eser Arkeoloji müzesi nr.403'te kayıtlıdır. (Bakınız *el-Şekâ'ik*'in İstanbul baskısının girişi)

¹³ Furat, Ahmed Suphi (ed.), *el-Şekâ'ik el-Nu'mâniyye fî 'Ulemâ' el-Devle 'Osmâniyye*, İstanbul 1985.

Taşköprüzâde'nin otobiyografisi, onun eğitimi, müderrislik ve kadılığı etrafında dönen ilmî hayatının bir özeti mahiyetindedir. Medrese eğitiminde derslerin müfredatı belirli bazı kitaplar üzerine oluşturulduğu için, Taşköprüzâde de aldığı derslerden değil, bir hocayla okuduğu kitaplardan bahsetmektedir. Aynı şekilde verdiği dersler yerine, okuttuğu kitaplar bahis konusudur. Bu sebeple, çalışmamız esnasında otobiyografi metninin tam olarak anlaşılabilmesi için otobiyografi metninde tespit edilmesi gereken birçok kitap isminin geçtiğini gördük. Bunları tespit etmenin yanında, Taşköprüzâde'nin hocası olsun, bir tanıdığı olsun, metinde adı geçen kişileri de tespit edip, dipnotlarda bunlar hakkında sınırlı miktarda bilgiler verdik.¹⁴ Bunu yaparken de *eş-Şekâ'ik*'in kendisine, Osmanlı Türkçesi'nde yazılmış tercümesi olan ve *Tercüme-yi Şekâ'ik* adıyla da meşhur olan ve *eş-Şekâ'ik*'in en iyi tercümesi olarak kabul edilen Mecdî'nin (ö. 1591) *Hadâ'iku's- Şekâ'ik*'ine (İstanbul, 1269, 1989), *GAS*, *GAL*, *Encyclopedia of Islam* ve *DİA İslam Ansiklopedisi*'ne dayandık.

Yukarıda işaret edildiği üzere, Arapça ve Müslümanlar'ın konuştuğu diğer dillerde kaleme alınan klasik otobiyografi eserlerinde yazarların şahsiyetlerine dair meselelerin bahis konusu olmaması, bu eserlerin yazılış amacına uygundur. Dolayısıyla bu durum bir eksiklik değil aksine doğru ve uygun olmalıdır. Böyle olmakla beraber, yine de klasik Arapça otobiyografi eserlerinde yazarın şahsiyetine dair bazı bilgileri adeta satıraralarında bulmak mümkündür. Bu minvalde, hassas bir değerlendirme sonucu, metinde Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin şahsiyetine dair ipuçları sunan bazı pasajların olduğunu fark ettik. Bu noktaların bazılarında burada bahsetmek istiyorum.

Taşköprüzâde'nin metindeki öne çıkan karakteristik özelliklerinin başında onun mütevazılığı gelmektedir ve bu özelliği metnin birkaç yerinde görülebilmektedir. Mesela, kitabında konu edindiği şahsiyetlerin biyografilerini bitirdikten sonra, kendi hayatından bahsetmeye başlamadan evvel, "Kıymetli şahsiyetlerin hayatlarının izahı burada bitmektedir" demekle, aslında kendisinin bu insanlarla aynı seviyede olmadığını düşündüğünü ifade etmektedir.

Kitabında bahsettiği alimler ile kendisine atfettiği kıymet arasındaki fark, daha sonra gelen cümlelerde daha da belirginleşir. *Eş-Şekâ'ik*'ta hayatlarını anlattığı kişilerden hemen sonra kendi otobiyografisinden de bahsedip bahsetmemekte yaşadığı tereddütten söz ettikten sonra, bu işi yapmasının haklılığını göstermek üzere bir benzetme kullanarak, kendisi ile diğerleri arasındaki ayrımı kalın çizgilerle belirtmiş olmaktadır: "Üstadlara (*eş- Şekâ'ik*'ta geçen âlim ve şeyhlere) hizmet edecek bir de hizmetçi (bendeniz) gerekir."

Bu noktada şundan da bahsetmekte yarar olduğunu düşünüyoruz: "Üstadlara hizmet edecek bir hizmetçi gerekir" cümlesi, âlimlerin kendilerinden

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz., Topal, "The Life of Taşköprüzâde" (Yale University, 2014).

bahsetmelerine dayanak olarak kullanageldikleri bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü Taşköprüzâde bu cümleye başlamadan önce “Vicdanımı dinleyip, bu mevzuda söylenegelmiş olan söze de dayanarak (otobiyografimi yazma) cüretkârlığına karar verdim.” demektedir. Otobiyografi eserlerinin yazarlarının kendi hayat hikâyelerini de bu eserlerin sonuna yazmaları çokça rastlanan bir durumdur. Bu ifade geçmişte bir âlim tarafından kullanılmış ve diğer âlimlerce biyografi & otobiyografi (üstadların biyografisi & onlara hizmet eden hizmetçinin hayat hikayesi) bağlamında kullanılmaya çok uygun olduğuna kanaat getirilmiş olması muhtemeldir. Böylece bu kullanımın, alimlerin kendi ilmî başarılarından bahsetmelerine -ki normalde bu İslam’da pek de hoş bir davranış olarak görülmemektedir¹⁵- gerekçe olarak başvurdukları bir ifade olarak yaygınlaşmış olabileceği düşünülebilir.

Esasında işlenen konuların, yazarın ilmî yeterlilikleriyle sınırlı tutulması hasebiyle, Arapça klasik otobiyografi yazarlarının kendi hayatlarından bahsetmelerinin arkasında yatan sebep, okuyucunun yazarın bahsettiği kişiler hakkında söylediklerine güvenebilmesine yardımcı olmaktan ibarettir. Bu durum ise, günümüzde herhangi bir konuda konuşma yapacak kişinin, konuşmasından önce, sunucu tarafından onun konuyla ilgili ilmî yeterliliklerine dair hayatından kısaca bahsedilmesine benzemektedir. Böylece dinleyiciler, bu kişinin o alanda neler yaptığına bakarak, birazdan söyleyeceklerinin güvenilirliğini biraz ölçme fırsatı bulacaklardır.

Otobiyografisinin sonuna doğru, Taşköprüzâde’nin mütevazı kişiliğine dair ipuçları içeren bir bölüm daha bulunmaktadır. Orada; “İşte bu Allahu Teâla’nın kapasiteme göre bana bahsettiği eğitim ve ilimdir” diyerek, yine bu sahip olduğu meziyet veya nimetlerin, Allah tarafından ona hediye edildiğini itiraf etmek suretiyle, bunlar sebebiyle övgünün kendine değil bilakis bunları kendine bahşeden Allah’a olduğunu anlatmak istemektedir. Taşköprüzâde ayrıca “Her bilenin üstünde bir Bilen vardır”¹⁶ ayetini zikretmekte ve “Allah korusun bu (otobiyografimi burada zikretmem) ilim veya imtiyaz iddiası filan değil; bilakis bu, Allah’ın şu sözüne olan güvenden dolayıdır: ‘Rabbinin sana bahsettiği nimetlere gelince, onları söyle’¹⁷” demektedir. Bahsettiği bu ayet, kendi iyi özelliklerinden bahsetmenin haklılığına temel olduğu için otobiyografi yazarlarının sıklıkla kullandıkları diğer bir ayettir.¹⁸ Bu sebeple, görüldüğü gibi, Taşköprüzâde başarılarını kendine değil Allah’a atfetmektedir.

¹⁵ Mesela Kur’ân 53:32, *fe-lâ tüzekkû enfüsekküm*. (Kendinizi temize çıkarmayın.)

¹⁶ Kur’ân 12:76.

¹⁷ Kur’ân 93:11.

¹⁸ Reynolds 2001, s.1.

Yine onun şahsiyetiyle alakalı olmak üzere, ailesinin önemli bir aile olduğunu¹⁹ ve kendisinin de bu aileye mensup olduğunu ifade etmektedir. Fakat böyle olduğu için bir büyülenme içine de girmemektedir. Otobiyografisinin başında ismini ve kendisinin de onunla meşhur olduğu aile adını söyleyerek kendisini tanıtır. Sonra buna ilavede bulunarak asil aileye ait olmanın veya bu ailenin ismiyle (Taşköprüzâde) meşhur olmanın önemli olmadığını ve asıl önemli olan şeyin Tukâzâde (Allah'tan korkanların soyundan gelen) ve Hüdâzâde (Allah'ın hidayet ettiklerinin soyundan gelenler) olabilmek olduğunu ifade eder.

Osmanlı âlim ve şeyhleri üzerine yazılan ilk biyografi eseri olan *el-Şekâ'ik*'i yazma girişiminde bulunması, bir anlamda kendisinin bu işin altından kalkabilecek derecede eğitilmiş olduğunu düşündüğünü göstermektedir. Ama yine burada da, bu eğitim ve ardından gelen başarıları kendisine değil Allahu Teâlâ'ya atfetmektedir. Bunu da âlim ve şeyhlerin biyografilerini bitirdikten sonra söylediği şu ifadesinden anlayabiliriz: "Bu zaman içinde yaşamış âlimlerin ve aziz şeyhlerin hayat hikâyelerinin açıklanmasının sonudur. Bu işi tamamlamak da bana her şeyi bilen Rabbimin yardımıyla olmuştur." Bu sebeple, bu önemli eseri kaleme almaya muktedir olduğunu kabul etmiş olmakla beraber, Allah'ın yardımı olmasaydı, bu hedefe ulaşmasının mümkün olamayacağını ifade etmektedir.

Taşköprüzâde'nin burada bahsetmek istediği son özelliği de onun fedakârlığıdır. Bu kendisini birkaç yerde göstermektedir. Mesela, kardeşiyle beraber *el-Vâfiye* adlı eseri okurlarken, kardeşi hasta düşer ve Taşköprüzâde'den kendisinin iyileşmesini beklemesini rica eder ve o da kardeşinin bu isteği üzerine, kardeşi için beklemeye karar verir.

Taşköprüzâde'nin otobiyografisi, şahsiliğe dair bariz ifadelere metinde yer verilmemiş olmasına dikkat edilmiş olması bakımından modernite öncesi Arap edebiyatında gördüğümüz otobiyografi eserlerinin tipik bir örneğidir. Buna ek olarak, kendi ilmî başarıları hakkında konuşmasını her zaman eserde söylediklerine insanların güvenebilmesini sağlamak veya Allah'ın kendisine bahşettiği nimetleri söyleyerek ilahi buyruğa icabet etmek²⁰ gibi iyi bir sebebe bağlamaktadır ki bu da modernite öncesi bu tür eserlerde hakim olan bir durumdur.

¹⁹ Osmanlı âlim çevrelerinin bir analizi için bakınız Zilfi, Madeline C., "Elite Circulation in the Ottoman Empire: Great Mollas of the Eighteenth Century", *Journal of the Social and Economic History of the Orient* 26 (1993), s. 318-364.

²⁰ Ortaçağ Arapça otobiyografi yazarlarının kendi başarılarını Allah'ı övmek adına kaleme almaları genel bir durumdu. Nitekim mesela Celâleddin el-Suyûtî, otobiyografisini *Tahdîs-i Ni'metillah* (Allah'ın Bahşettiği Nimetlerden Şükür Sadedinde Bahsetmek) olarak adlandırmıştır. (Reynolds 2001, s. 1)

Taşköprüzâde'nin Hayatı

Genel Bakış

Ahmed b. Mustafa b. Halil Taşköprüzâde Rebû'l-evvel ayının 14'üncü günü hicri 901 senesinde (2 Eylül 1492) Bursa şehrinde dünyaya gelmiştir. Osmanlı âlim ve şeyhleri hakkında yazılan bilinen en eski biyografi eseri olan *eş-Şekâ'ik el-Nu'mâniyye fi 'Ulemâ' el-Devle 'Osmâniyye* adlı eseriyle meşhurdur. Bu eserde 520 şahsiyet hakkında on tabakada bilgi verdikten sonra, kendi hayat hikayesini paylaşmaktadır. Otobiyografi Taşköprüzâde'nin bir özgeçmişi gibi, onun eğitim ve öğretim hayatı ile beraber hayatındaki önemli noktaların beraberce işlendiği bir özet mahiyetindedir.²¹

Taşköprüzâde ilk eğitimini babasının yanında tamamlamıştır. Daha sonra babası onu ve kardeşini İstanbul'a Yetim Ali diye meşhur bir âlimden okumak üzere yollamıştır. Zamanın diğer bazı alimlerinden de okuduktan sonra Taşköprüzâde sırasıyla Bursa, Edirne ve İstanbul'da çeşitli medreselerde hocalık yapar. Aynı zamanda Bursa ve İstanbul'da kadılık vazifelerinde de bulunmuştur. Ne var ki, görme yetisini kaybetmesinin ardından bu görevi bırakmıştır. Recep ayının 30'uncu günü 968 senesinde (16 Kasım 1561) İstanbul'da vefat etmiştir. Taşköprüzâde eserlerini daha çok Arapça kaleme almıştır. Bu otobiyografi metninde çok bahsetmediği Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kelam, Biyografi ve Arap dili ve edebiyatına dair birçok kitabı, çeşitli konuları inceleyen risaleleri mevcuttur.²²

Otobiyografinin Tercümesi

(*el-Şekâ'ik el-Nu'mâniyye*²³)

Yüzyılların âlimlerinin hallerinin izahı ve aziz şeyhlerin kıssaları üzerine söyleyeceklerimiz her şeyi bilen ve her şeyin sahibi Allah'ın yardımıyla burada tamamlanmıştır. Bu eseri tamamlarken bu fakirin aklına, bu kıymetli şahsiyetlerden bahsettikten sonra kendi hayat hikayesini zikretmek gelmiştir. Fakat kusurlu halim bunu yapmaktan beni alıkoydu. Bu sebeple, cüretkarlık ile gönülsüzlük²⁴ arasında gidip geldim. Vicdanımın sesine kulak vererek, bu mevzuda söylenegelmiş olan "Üstatların²⁵ (bu eserde bahsi geçen alim ve

²¹ Osmanlı dönemi Türk edebiyatı üzerine bir analiz için, bkz., Kafadar, Cemal, "Self and Others: The Diary of a Dervish in the Seventeenth-Century İstanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature", *Studia Islamica* 69 (1989), s. 121-150.

²² Taşköprüzâde'nin başlıca eserlerinin bir listesi için, bakınız *DİA*, *XL*, s. 151-152.

²³ Taşköprüzâde, Ahmed Efendi, *el-Şekâ'iku'n-Nu'mâniyye fi 'Ulemâ'i'd-Devle 'Osmâniyye*, ed. Ahmed Suphi Furat, İstanbul 1985.

²⁴ İfadenin Arapça aslı şöyledir; *beyne'l-ikdâmi ve'l-ihcâmi*.

²⁵ Arapça aslında ifade *li-sâdât* şeklinde *tâ-merbûta* iledir. Ancak bu kullanım bir hata olsa gerktir çünkü seyyid kelimesinin çoğulu kurala uygun olarak gelmektedir. Buradaki kullanımı bir hata olarak kabul ederek çeviriyi yapıyorum.

şeyhler) yanında onlara hizmet edecek bir de hizmetçi (kendim) olması gerekir²⁶” sözüne de dayanarak cüretkarlığı seçmeğe karar verdim. Böylece onu yazmağa Aziz ve Celil olan Allah’a dayanarak başlıyorum. Kalem korkunun kaygan zemininde kayar, kağıt ise sadelik ve tevazuun salyasına kavuşur.²⁷

Bundan sonra, zayıf, hasta ve de Yüce Rabbinin merhametine muhtaç bir kul olan, insanlar arasında Taşkoprüzâde demekle meşhur olan –Allah bize asıl Hüdâzâde ve Tukâzâde²⁸ olmayı nasip etsin- Ahmed b. Mustafa b. Halil,

²⁶ Bu ifade yazarların mütevazı olma hassasiyetlerini yansıtan bir deyim olsa gerektir. Yukarıda da ifade ettiğim gibi, bu ifade yazdıkları biyografi eserlerinin sonuna kendi hayat hikayelerini eklemiş olan yazarların kullanageldikleri bir deyim olması muhtemeldir. O da kendi hayatı hakkında konuşmanın haklılığını göstermek adına bu ifadeyi kullanmaktadır. Bu mecazî ifadeyi kullanarak sanki şöyle demektedir: “Bu önemli şahsiyetlerin hayat hikayelerini eserine eserine alıp onları okuyuculara tanıtmak suretiyle bu insanlara hizmet eden şu hizmetçi kim, diye soracaksınız. Bu sebeple, kendi hayat hikâyemi kısaca anlatma ihtiyacı duyuyorum. Böylece beni tanıdıktan sonra bu insanların ilmi kişiliklerine dair söylediklerime de rahatça güvenebileceksiniz. Bu sebeple, lütfen kendi hayat hikâyemi burada anlatmamın sebebinin, bu kıymetli insanlardan biri olduğumu düşündüğümünden ötürü olduğu şeklinde algılamayınız. Burada kendimden de bahsetmiş olmamın amacı, bu kişiler hakkında söylediklerimde yetkin olduğumu göstermek ve sözlerime olan güveni artırmak içindir.”

²⁷ Arapça aslı şöyledir: “*ve'l-kalemu yezezelleku fi mezâlikî'l-veceli ve'l-veraku yebluğu rika'l-hayâ'i ve'l-haceli.*” Bunun bir mecazi ifade olduğu açıktır ve iki kısımdan oluşmaktadır. İlk kısımdaki fiil, kendisi hakkında konuşmakla kibre ve böbürlenmeye düşmekten duyduğu korkuyla beraber otobiyografisini kaleme almasını tasvir etmektedir. Bunun açıklaması da şöyle yapılabilir; insanın kendisinin iyi yönlerinden bahsetmesi böbürlenmesinin işareti olabileceği için veya onu ‘ben neymişim’ demeye sevkedecek bir durum olduğundan dolayı, Taşkoprüzâde bunun stress ve heyecanını yaşamaktadır ve bu sebeple de elleri titremektedir. Bu da kaleminin titremesine sebep olmaktadır. Taşkoprüzâde de bundan dolayı yolu kaygan olarak tasvir etmektedir. Esasen kaygan olan yol değil, o yolda hareket eden kalem titrektir. (Kalemi titrek olarak değil de yolu kaygan olarak nitelendirmesi, edebi bir sanat olan istiairedir. Çünkü el ile (daha doğru bir ifadeyle el tarafından tutulmuş kalem ile ki bu da ayrı bir istiairedir) yol arasında *hâl-mahâl* ilişkisi vardır. İkinci kısımda da ifadede geçen fiil yazarın tevazuununun bir tasavvurudur. Nitekim ifadede geçen salya, kalemin mürekkebidir ve kalem de yazarı veya onun mürekkep ile kağıt üzerinde ifade ettiği ne ise onu temsil etmektedir. Kalemin mürekkebinin hayalî olması da yazarın söylediklerinin haya içinde ve tevazu ile söylendiğine işaret eder. Bundan dolayı, ikinci kısım da şöyle anlaşılabilir: Yazar kendisi hakkında ne söylüyorsa, bunları tevazu ile söylemektedir. Hakikaten de Taşkoprüzâde kendisini anlatırken çok sade ve mütevazı bir dil kullanmaktadır.

²⁸ Hüdâzâde ve Tukâzâde iki künyedir veya bunları soyisim gibi de düşünmek mümkündür. Bunlar başkalarının soyisim olarak kullanılıyor da olabilirler. Ama buradaki dikkat edilmesi gerektiğini düşündüğüm nokta, onun bu isimlerin manalarını kastederek kendisine dua etmesidir. Bu manalar da sırasıyla ‘hidayete ermişoğulları’ ve ‘müttakioğulları’ olarak tercüme edilebilir. Kendisinin de onunla meşhur olduğu aile ismi olan Taşkoprüzâde ismini zikrettikten hemen sonra hemen ‘Allah bizi Hüdâzâde ve Tukâzâde yapsın’ demekle sanki şöyle demektedir: İnsanlar arasında o çok saygın olan o Taşkoprüzâdelerden biri olmak bir marifet değil; asıl marifet hidayete eren ve Allah’tan korkanlardan olmaktır. Dikkat edilmesi gereken bir başka husus, Taşkoprüzâde’nin bu anlamı, mecazı yaparken kullandığı edebi güzelliştir. Nitekim kendisine dua etmek için seçtiği Hüdâzâde ve Tukâzâde, onun aile ismi olan Taşkoprüzâde ile benzer bir dil yapısıyla, yani özel isim ve buna ek olarak Farsça -oğulları manasına gelen -zâde soneki ile, şekillenmiştir.

(Allah güzel cömertliği ve merhameti ile onlara muamele etsin) hayat hikayemi anlatmaya başlıyorum.

Allah rahmet etsin babam²⁹ Bursa³⁰ şehrinden Ankara³¹ vilayetine yola çıkmak istediğinde, ki bu benim doğumundan bir ay öncesine tekabül eder, seyahat etmek istediği gecenin seher vaktinde rüyasında güzel yüzlü bir dede görmüş. Babama, “Müjdeler olsun, bir erkek evladın olacak. Adını da Ahmed koyasın.” demiş. Babam seyahatini tamamladıktan sonra bu olayı anneme anlatmış. Ve çok geçmeden Rebî’ü’l-evvel ayının on dördüncü gecesi ben doğmuşum.

Temyiz yaşına geldiğimde, Ankara vilayetine göç ettik ve orada Kur’ân-ı Kerim’i okumaya başladık. Bu arada, Allah rahmet eylesin babam bana İsmüddin lakabını taktı ve Ebû’l-Hayr künyesini verdi. Benden iki yaş büyükçe Muhammed adında bir ağabeyim vardı. Babam, Allah rahmet eylesin, ona Nizâmeddin lakabını taktı ve Ebû Saîd künyesini verdi.

Daha sonra Kur’ân’ı hatmettik ve Bursa şehrine taşındık. Orada babam bana biraz Arapça kelime bilgisi öğretti. Sonraları kendisi İstanbul’a gitti ve beni³² Yetim lakaplı ilmiyle amil Alâeddin³³ adında bir âlime teslim etti. Bu âlim hakkında daha önce bilgi vermiştik.

Ondan, *Maksûd*³⁴ adında morfoloji üzerine kısa bir eseri, Şeyh İzzeddin el-Zencânî’nin *Muhtasarı*’nı ve *Muhtasar-ı Merâhi’l-Ervâh*’ı³⁵ okudum. Ondan ayrıca sentaksa dair Şeyh el-İmam Abdulkâhir el-Cürcânî³⁶’nin *Muhtasar-ı Mi’e*³⁷ adlı eserini, İmam Mutarrizî’nin³⁸ *Kitab-ı Misbâh*’ını ve Şeyhu’l-Allâme

²⁹ Muslihuiddin Mustafa Efendi (ö.935/1529), Taşkoprüzâde’nin babasıdır. (*Encyclopaedia of İslam, Second Edition*, s.v. “Taşkoprüzâde”; *DİA*, XL, 154)

³⁰ *DİA*, VI, 445-451.

³¹ *DİA*, III, 201-209.

³² Ağabeyi Nizameddin de onunla beraber idi. (*DİA*, XL, 151).

³³ Muhtemelen bu âlim, meşhur bir Türk müderris olan ve *Kelîle ve Dimne*’nin Türkçe tercümesi olan *Hümâyunnâme*’nin yazarı Alâeddin Ali Çelebidir (ö.950/1543).

³⁴ Osmanlı medreselerinde yaygın bir şekilde kullanılmış olan Arapça morfolojisi üzerine bir eserdir. (Brockelmann, *GAL Suppl*, I, 287; II, 657.)

³⁵ Bunlar Osmanlı medreselerinde asırlarca okutulmuş meşhur Arapça morfoloji eserlerindedir. Detaylı bilgi için bkz. *DİA*, XXXVI, 136-7.

³⁶ Ebû Bekir ‘Abdulkâhir b. Abdurrahmân b. Muhammed el-Cürcânî (*DİA*, I, 248).

³⁷ Emevi döneminden itibaren, ‘âmil-mâ’ûl arasındaki ilişkiye odaklanan nahiv eserleri *el-Avâmil (fi’n-nahv)*, *el-Avâmilü’l-mi’e*, *Mi’e’l-Avâmil* adlı isimler ile kaleme alınmıştır. Bu tür eserlerin ilki de Halil b. Ahmed’in (ö.170/786) *el-Avâmil (fi’n-nahv)* adlı eseridir. (*GAS IX*, 107). Ancak Abdulkâhir Cürcânî’nin (ö.471/1078-79) *el-Avâmilü’l-mi’e*’si çok meşhur olmuştur ve İmam Birkivî’nin (ö. 981/1573) *el-Avâmil* adlı eseriyle birlikte Osmanlı medreselerinde çokça okutulan nahiv eserlerinden biri olmuştur.

³⁸ Ebû’l-Feth Burhâneddin Nâsır ‘Abdulseyyid b. ‘Ali el-Mutarrizî el-Hârizmî (ö.610/1213) meşhur bir gramer ve lugat âlimidir. Babası, Muvaffak b. Ahmed el-Mekkî ve M. b. Ebû’l-Kâsım el-Bâkullânî gibi Zemahşerî’nin talebeleri olan âlimlerden dil, lugat, tefsir ve mantık ilimleri okumuştur.

el-Hâcib³⁹'in Kitâb-ı Kâfiyesi⁴⁰'ni okudum. Merfûât bahsine geldiğimizde amcam Kıvâmüddin Kâsım⁴¹ Bursa şehrine geldi ve Molla Hüsrev medresesinde⁴² hocaliğa başladı.

Bunun üzerine Merfûât bahsinden Mecrûrât'a kadar kitabı O'ndan okuduk. Bu sırada kardeşim müzmin bir hastalığa yakalandı. Benden, kendisi iyi oluncaya kadar beklememi istedi. Bunun üzerine ben de o kitabı okumayı bıraktım. Bu arada amcamla morfolojiye dair bir eser olan *Kitâb-ı Hârûniyye*'yi ve sentaksa dair bir eser olan Ibn Mâlik⁴³'in *Elfiye*⁴⁴'sini okuduk. Ayrıca ben *Elfiye*'yi ezberledim. Ben ezberi tamamlayınca, Allah rahmet eylesin kardeşim 924 yılında vefat etti.

Sonrasında amcamla *Dav*⁴⁵-ı *Misbâh*'ı⁴⁶ okumağa başladık. Başından sonuna kadar okudum. Ayrıca bu kitabı istinsah ettim ve olabildiğince doğru ve hatasız olarak nüshada redaksiyon yaptım. Daha sonra onunla mantık da

³⁹ Ebû 'Amr Cemâleddin Osman b. Ömer b. Ebû Bekir b. Yunus (ö. 646/1249) Mısırlı fakih ve gramer âlimidir. *Kâfiye* ve *Şâfiye* adlı gramer eserleriyle meşhurdur.

⁴⁰ Kitâbu'l-Kâfiye veya Kâfiye İbnü'l-Hâcib (ö. 646/1249) tarafından yazılmış bir gramer kitabıdır. Sibeveyh'in El-Kitâb'ı ve ondaki karışık sarf ve nahiv bilgilerine bir düzen veren Zemahşerî'nin el-Müfassal'ından sonra alanındaki en önemli eser olarak kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. *DİA*, XXVI, 154.

⁴¹ Kıvâmüddin Kâsım b. Halil (ö. 919) 877'de doğmuştur. Taşkoprüzâde'nin amcasıdır. Kendisi de yetişmiş bir âlim olan Molla Halil'den Kur'an okumuştur. Detaylı bilgi için, bkz. *Hadâiku's-Şekâ'ik (Terceme-yi Şekâ'ik)*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 393-394, 210, 230, 231, 298, 301, 524.

⁴² *DİA*, XXX, 252-254.

⁴³ Ebû 'Abdullah Cemâleddin M. b. A. b. Mâlik el-Tâ'î el-Endelûsî el-Ceyyânî (ö. 672/1274) (Brockelmann, *GAL*, I, 359-63; *Suppl.*, I, 521-27.)

⁴⁴ *El-Elfiye* veya *Hülâsatu'l-Elfiye*, meşhur gramer âlimi İbni Mâlik el-Tâ'î tarafından yine kendi eseri olan *el-Kâfiyetü'l-Şâfiye* adlı kitabını yaklaşık bin dizede özetleyerek kaleme alınmış bir eserdir. Detaylı bilgi için bkz. "İbn Mâlik", *Encyclopedia of İslam, Second Edition*.

⁴⁵ *đav* (veya metinde hemzesiz yazıldığı gibi *đav*) ışık veya parıltı anlamına gelmektedir ve burada öyle görünüyor ki *Đavu'l-Misbâh* (Lambanın Işığı) anlamında bir özetleme çalışmasını ifade için kullanılmaktadır. Nitekim lambanın asıl unsuru onun ışığıdır. Bu sebeple *đav* kelimesini bir kitabın özeti için kullanılan bir edebi ifade olarak düşünmek mümkün olabilir. Tabi bu yorumun sağlamaştırılması için Arap edebiyatında bu kelime ile ifade edilen diğer başka özet çalışmalarının olup olmadığını tespit etmek gerekmektedir.

⁴⁶ *Al-Misbâh fi'n-Nahv*, Mutarrizî'nin (ö. 610/1213) gramer üzerine bir eseridir ("al-Mutarrizî", *EI2*, VII, 773-74).

çalıştım; Hüsameddin-i Kâtî⁴⁷ şerhiyle beraber *Muhtasar-ı İsa Ğocî*⁴⁸'yi okudum. Buna ek olarak, yine o hocamla Allâme Râzî⁴⁹'ye ait olan *Şerh-i Şemsiye*⁵⁰'nin bir kısmını okudum.

Bu sırada babam İstanbul'dan Bursa şehrine döndü ve Amasya Hüseyiniye Medresesi⁵¹'nde hocalığa başladı. Biz oraya varınca, O'ndan *Şerh-i Şemsiye*'yi başından sonuna kadar *Hâşiye-yi Seyyid Şerif*⁵² ile beraber okudum. Daha sonra O'ndan Allâme Taftâzânî⁵³'nin *Şerh-i Akâidi*⁵⁴'ni, Molla Hayâlî⁵⁵'nin hâşiyesi ile beraber okudum. Ondan sonra da, Mevlânâzâde'nin *Şerh-i Hidâye-yi Hikme*⁵⁶'sini, Molla Havâcezâde'nin ona yazdığı hâşiyesi ile beraber okudum. Sonra da O'ndan Mevlânâ Mesûd-u Rûmî'nin *Şerh-i Âdâb-ı Bahs*'ını okudum. Ardından yine O'ndan Allâme Isfahânî⁵⁷'nin *Şerh-i Tevâlî*'si⁵⁸'ni kitabın başından sonuna kadar Seyyid Şerif'in ona yazdığı hâşiyesiyle beraber okudum. Daha sonra da O'ndan Allâme Taftâzânî'nin *Şerh-i Mutavveli*'l-

⁴⁷ Mecdî bu kısmı şöyle tercüme etmektedir: “*Ve ba’ d, metn-i isâğocî’yi Hüsâm Kâtî’siyle ve Şerh-i Şemsiye’yi bir miktar temellüz eyledi,*” (Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâ’iq al-Shağ’iq (Terceme-yi Şekâik)*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 524). Burada da görüldüğü üzere bu da kitabın şerhlerinden birisidir ancak yazarın kimliğini kaynaklarda tespit edemedim.

⁴⁸ *DİA*, X, 75-76; “Abharî”, *Encyclopedia of Islam, Second Edition*.

⁴⁹ Ebû A. M. b. M. Râzî el-Tahtânî (ö. 766/1365). Detaylı bilgi için, bkzn. *DİA*, XXXIV, 486.

⁵⁰ *Tahrîru’l-Kavâ’idi’l-Mantukîyye fî Şerh-i Risâleti’l-Şemsiyye* Kutbuddin el-Râzî'nin Ali b. Ömer el-Kâtibî'nin yazdığı *Risâle-yi Şemsiye*'ye yazdığı bir şerh çalışmasıdır.

⁵¹ Hüseyiniye Medresesi Amasya şehrinde yer alan medreselerden biridir. (Mecdî 1989, s. 331-332, 471, 476, 495, 525)

⁵² Ebû'l-Hasan Ali b. M. b. Ali el-Seyyid el-Şerîf el-Cürçânî el-Hanefî (ö. 816/ 1413) (*DİA*, VIII, 134-36; “al-Djurdjânî”, E²).

⁵³ Sa’deddin Mansur b. Ömer b. A. Meşhur mantık, gramer, kelam, fıkıh ve tefsir âlimidir. Sonraki kaynaklarda kendisinden Allâme olarak da bahsedilir (detaylı bilgi için bkzn. “*Taftâzânî*”, E²).

⁵⁴ *Şerh-i Akâ'id Taftâzânî*'nin (ö. 793/ 1390) Neseffî'nin (ö. 537/1142) '*Akâ'id*'ine yazdığı bir şerh çalışmasıdır. Taftâzânî'nin en meşhur eseri bu kitaptır.

⁵⁵ Şemseddin Ahmed'dir (ö. 875/1470). Neseffî'nin '*Akâ'id*'ine yazdığı şerh ilim çevrelerinde çok muteber bir eserdir.

⁵⁶ *Hidâye-yi Hikme* Esîruddin el-Mufaddal b. Ömer el-Semerkindî el-Ebherî (ö. 663/1265)'nin İslam felsefesinin problemleri üzerine yazdığı bir eserdir. Bu kitap üzerine birçok şerh çalışması yapılmıştır ve bunların en önemlilerinden biri de Mevlânâzâde Ahmed b. Mahmud el-Heravî'nin eseridir. Bu eser üzerine de birçok hâşiyeye yapılmıştır. Bunların en önemlilerinden biri de Fatih döneminin önde gelen âlimlerinden Hocazâde Muslihuddin Mustafa Efendi'nin hâşiyesidir. (*Encyclopedia of Islam, Second Edition*, “Abharî”; *DİA*, X, 75-76)

⁵⁷ Beyzâvî'nin *Tavâlî*'ine şerh yazmış bir yazardır. (Mehmed Mecdî Efendi, *Hadâiku’ş-Şekâ'ik (Terceme-yi Şekâ'ik)* ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul, s. 193,387)

⁵⁸ *Tavâlî u'l-Envâr* Kadı Beyzâvî'nin (ö. 685/1286) Kelam üzerine bir eseridir. (*DİA*, XL, 180-1)

*Telhîs*⁵⁹'ini kitabın başından sonuna kadar Seyyid Şerîf'in ona yazdığı hâşiyesiyle beraber okudum. Sonra da O'ndan Seyyid Şerîf'in *Şerh-i Metâlî*⁶⁰'ye yazdığı hâşiyeden bazı konuları olabildiğince doğru ve hatasız olarak okudum.

Daha sonra Allah rahmet eylesin o (babam) bana dedi ki, "Oğlum bir baba olarak ben üzerime düşeni yaptım, artık bundan sonrası sana kalmış." Ondan sonra bana hiçbir kitap okutmadı. Sonra ben kendi kendime Seyyid Şerîf'in *Şerh-i Tecrîd*'e⁶¹ yazdığı hâşiyesini kitabın başından vücut ve imkan bahsine kadar olabildiğince doğru ve hatasız olarak okudum.

Sonra da ilmiyle amil bir alim olan Molla Muhyiddin-i Fenârî'den⁶²Seyyid Şerîf Cürçânî'nin *el-Miftâh*'a⁶³ yazdığı şerhi, Müsned'in durumlarından Fasl ve Vasl konusunun sonuna kadar okudum. Ardından yine ilmiyle amil olan muhterem ve çok kıymetli alim Molla Muhyiddin Seyyidî Muhammed-i Kocavî'den⁶⁴ Seyyid Şerîf'in *Şerhu'l-Mevâkıf*'ini⁶⁵, İlahiyat bahsinin başından Nübüvvet bahsine kadar, olabildiğince doğru ve hatasız olarak okudum. Buna ek olarak, *Keşşâf*'in Nebe' Sûresi'nin şerhini de O'ndan okudum. Daha sonra, yine ilmiyle amil bir alim olan ve Mîrim Çelebi demekle meşhur, Molla Bedrettin Mahmud b. Muhammed b. Kadızâde-yi Rûmî⁶⁶'den astronomiyle alakalı olan Molla Ali Kocavî'nin *Kitâb-ı Fethiye*'sini⁶⁷ okudum. Ben okurdum; O da ona bir şerh yazardı. O bu şerhi Sultan Selim Han'a sundu. Bunun üzerine de Sultan onu Anadolu'nun Kazaskerliği'ne⁶⁸ atadı.

⁵⁹ *Telhîsü'l-Miftâh*, Hatib Kazvîni'nin Arap diline dair eseridir. Taftâzânî buna *el-Mutavvel* adında bir şerh yazmıştır. (*DİA*, VII, 136)

⁶⁰ Râzî (Kutbuddin)'nin Sirâcuddin Urmevî'nin *Metâlî 'u'l-Envârî*'na yazdığı şerhtir. (*DİA*, VIII, 136).

⁶¹ *Hâşiyetü 'alâ Taşyîdî'l-Kavâ'id fî Şerh-i Tecrîdî'l-'Akâ'id*, Şemseddin el-İsfahânî'nin Nasıruddin Tûsî'nin eserine yazdığı şerhe Cürçânî tarafından yazılan bir hâşiyedir. (*DİA*, VIII, 136).

⁶² Öyle zannediyorum ki bu Şehyül İslamlık da yapmış olan Fenârîzâde Muhyiddin Çelebî'dir. (ö. 954/1548) (*a.g.e.*, 136)

⁶³ *Hâşiyetü 'alâ'l-Mutavvel* Taftâzânî'nin Mutavvel'ine Cürçânî tarafından yapılmış bir hâşiyet çalışmasıdır. (*a.g.e.*, 136)

⁶⁴ Şeyhâde olarak da tanınan Muhyiddin Seydî M. el-Kocavî (ö. 950/1543) birçok medresede hocalık yapmış müfessir ve fakihidir. (*DİA*, XXXIX, 97-98)

⁶⁵ *Şerh-i Mevâkıf*, Adudiddin İcî'nin kelama dair eseri olan *Mevâkıf*'ine yazılan en meşhur şerhtir. (*a.g.e.*, 136)

⁶⁶ Mahmud b. Mehmed b. Kadızâde-i Rûmî (ö. 931). Detaylı bilgi için bkz. Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâ'iku's-Şekâ'ik (Terceme-yi Şekâ'ik)*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 338-339, 394, 460, 485, 525.

⁶⁷ Metinde de geçtiği üzere, kitap astronomi üzerinedir. Ancak Kocavî'ye ait bu isimde bir esere kaynaklarda rastlamadım. Ali Kuşçu'nun aynı isimde bir eseri bulunmaktadır. (Mecdi Efendi 1989, s. 183, 184, 294, 339, 525).

⁶⁸ Kadı askerlik, askeri mahkeme yetkisine sahip ve aynı zamanda tüm mahkemelerin üstü olan bir mahkemedir. Osmanlı'da bu kurum iki tane idi. Daha sonra Yavuz Sultan Selim Rumeli ve Anadolu kazaskerliğine bir de Arap ve Acem Kadıaskerliğini de eklemiştir. Ancak daha sonra bunu ilga etmiştir. (*E2, Second Edition*, s.v. "Kâfî Askar")

Sonra muhterem Şeyh Muhammed Tûnusî⁶⁹ (doğum yeri bakımından) Mağveşi'den⁷⁰ (şöhret bakımından) bir ay içinde, biraz *Sahîh-i Buhârî* ve biraz da Kadı İyaz'ın⁷¹ *Kitâbu'ş-Şifâ*'sını⁷² okudum. O'ndan ayrıca cedel ve hilaf ilmini de okudum. Onunla Arapça ve rasyonel bilimler üzerine derin araştırmalarda bulundum. Hatta O, bana O'ndan Tefsir, Hadis, öğretmeğe icazetli olduğu ve kendisinin yetki verdiği⁷³ ne ilim varsa hepsini nakledebileceğimi gösteren hem yazılı hem de sözlü icazet verdi. Bu icazette O, hocası Veliyyullah Şihâbüddin Ahmed el-Bekkî el-Mağribî'den,⁷⁴ O da hocası Hafızu'l-Meşrikayn Emîrû'l-Mü'minîn fi'l-Hadî⁷⁵ Şihâbüddin Ahmed b. Hacer el-Askalânî'den,⁷⁶ aynı zamanda da⁷⁷ Mısır'den⁷⁸ nakletmektedir.

Allah rahmet etsin babam da bana Hadis ve Tefsir'de bir icazet verdi. Bu icazette o kendi babasından, o Molla Yeğan'dan,⁷⁹ o Molla Fenârî'den,⁸⁰ o da Cemâleddin el-Akserâyî'den⁸¹ ve aynı zamanda Şeyh Ekmeleddin'den⁸² nakletmektedir. Buna ek olarak, babam bu ikisini (Tefsir ve Hadis'i) Molla Havâcezâde'den, o da bunları Molla Yeğan'dan nakletmektedir. Havâcezâde de bu ikisini Fahreddin el-Acemî el-Müftî'den,⁸³ o da bunları Molla Haydar'dan, o da bunları Allâme Sa'deddin Taftâzânî'den nakletmektedir. Molla

⁶⁹ Tûnusî olarak isimlendirilmesinin sebebi burada doğmuş olduğundandır.

⁷⁰ Mağveşi olarak anılmasının sebebi Mağveş şehri ile şöhret kazanmış olduğundandır.

⁷¹ Ebû'l-Fazl İyâz b. Mûsâ b. İyâz el-Yaşubî (ö. 544/1149) bir Mâlikî hakimdir. Detaylı bilgi için bkz., Brockelmann, *GAL*, I, 455-56; *Suppl.*, I, 630-32; *GAS*, I, 136, 467, 467.

⁷² Kadı İyaz'ın (ö. 544/1149) Peygamber sevgisi ve onun müminler üzerindeki hakkı üzerine yazdığı meşhur eserdir. (Brockelmann, *GAL*, I, 455; *Suppl.*, I, 630-632)

⁷³ Burada tarif şekline göre, iki farklı icazet türünden bahsediyor görünmektedir.

⁷⁴ Mağûşî'nin şeyhidir. (Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâ'iku'ş-Şekâ'ik (Terceme-yi Şekâ'ik)*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 525)

⁷⁵ Emîrû'l-Mü'minîn fi'l-Hadîs, hadis ilminde kendi zamanındaki âlimler arasında temayüz etmiş kişilere verilen bir üvandır. (*DİA*, XI, 157)

⁷⁶ Şihâbüddin Ebû'l-Fazl Ahmed b. Nûreddin Ali b. M. el-'Askalânî (773-852/1372-1449). Hakında detaylı bilgi için bakınız *E2, Second Edition*, s.v. "İbn Hâdjâr al-Askalânî"; *DİA*, XIX, 514-31.

⁷⁷ Buradaki *sümme* kelimesi dikey bir zinciri ifade etmemektedir. Dolayısıyla Mağribî hem el-Askalânî'den hem de el-Mısırî'den rivâyet etmektedir.

⁷⁸ Bu İbnü'l-Nakîb el-Mısırî olmalıdır. Tam ismi Ebû'l-'Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Lu'lu' b. A. el-Rûmî el-Mısırî'dir. (*DİA*, XXI, 166-7)

⁷⁹ Molla Yeğan, Mehmed b. Armağan b. Halil (ö. 840) (Mehmed Mecdi Efendi, *Hadâ'iku'ş-Şekâ'ik (Terceme-yi Şekâ'ik)*, ed. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, s. 99-100)

⁸⁰ Molla Fenârî diye meşhur Şemseddin Muhammed b. Hamza (ö. 834/1431) meşhur Osmanlı âlimidir. Detaylı bilgi için bkz. *DİA*, XXX, 245-7; *E2, Second Edition*, s.v. "Fenârî-zâde".

⁸¹ Cemâleddin el-Akserâyî (ö. 791/1388-9) (*DİA*, XII, 308-9)

⁸² Ekmeleddin Muhammed b. Mahmud b. Ahmed el-Bâbertî el-Rûmî el-Mısırî (ö.786/1384) meşhur Hanefî âlimidir. Seyyid Şerif Cürçânî, Molla Fenârî ve Bedreddin Simâvî onun talebelelerinden. Kırtan fazla eser vermiştir. Bunların arasında Merğınânî'nin Hidâye'sine yazdığı şerh çok meşhurdur. (Brockelmann, *GAL*, I, 443, 460, 466-67; II, 97, 250; *Suppl.*, I, 285, 287, 508, 538, 637; II, 89, 90)

⁸³ Fahreddin 'Acemî (ö. 865/1460-61?) erken dönem Osmanlı Şeyhulislamıdır. (*DİA*, XII, 82)

Fazıl Seydî Muhyiddin el-Kocavî de bana Hadis ve Tefsir’de bir icazet verdi. Bunları o, hocası olan ilmiyle amil Şeyh Molla Hasan Çelebi el-Fenârî’den,⁸⁴ o da bunları Şeyh Şihâbüddin Ahmed b. Hacer’in talebelerinden nakletmektedir.

Daha sonra bu fakir kul öncelikle Dimetoka Medresesi’nde⁸⁵ 931 yılının Recep ayının sonlarında hoca oldu. Orada *el-Telhîs’e*⁸⁶ yazılan Şerh-i Mutavel’in Beyan bahsinin başından İstiâre bahsine kadar, *Şerh-i Tecrîd’in*⁸⁷ hâşiyesinin başından Umûr-u ‘Âmme bahsine kadar beraber okuttum. Orada ayrıca Seyyid Şerîf’in *Şerh-i Ferâiz’ini*⁸⁸ de okuttum.

Ondan sonra İstanbul’daki Molla İbn Hacı Hasan Medresesi’ne 933 yılının Recep ayının başlarında hoca oldum. Orada Sadru’ş-Şerî’a’nın⁸⁹ *Şerh-i Vikâyesî’ni*⁹⁰ kitabın başından Bey bahsine kadar okuttum. Orada ayrıca *Şerh-i Mefâtih’i*⁹¹ kitabın başından İcâz ve İtnâb bahsine kadar okuttum. *Şerh-i Tecrîd’in* hâşiyesini Umûr-u ‘Âmme bahsinin başından Vucûb ve İmkân bahsine kadar okuttum. Bir hadis eseri olan *Kitâbu’l-Mesâbih’i* kitabın başından sonuna kadar iki defa orada naklettim. Tamamladıktan sonra, Allah rahmet eylesin efendim, babam İstanbul şehrinde 935 senesinin Şevval ayının on ikisinde kuşluk vaktinde vefat etti.

⁸⁴ Hasan Çelebî el-Fenârî (ö.891/1486) Molla Fenârî(ö.834/1431)’nin torunudur. Muhyiddin Seydî Muhammed el-Kocavî (ö.950/1543) tefsir ve hadise dair bilgileri O’ndan Taşköprüzâde’nin nesline naklederek, İbni Hacer el-‘Askalânî zincirini Osmanlı medreselerine bağlamıştır. (Bknz., *DİA*, XVI, 313-15)

⁸⁵ Dimetoka veya bugünkü ismiyle Didymoteikhon veya Demotika Yunanistan’ın Trakya bölgesinde yer alır ve bu medrese Dimetoka’da yer alan Oruç Paşa Medrese’si olduğu düşünülmektedir. (*DİA*, XL, 151)

⁸⁶ *Telhîsu’l-Miftâh*, Hatib el-Kazvînî’nin Arap diline dair eseridir. Taftâzânî buna *Mutavel* adında bir şerh yazmıştır. (*DİA*, XL, 306)

⁸⁷ Burada geçen *Şerh-i Tecrîd* hâşiyesinin, *Hâşiyeyi Tecrîd-i Seyyid Şerîf el-Cürçânî* adıyla meşhur olmuş olan hâşiyeye olduğunu düşünüyorum çünkü hangisi olduğunu açıkça belirmesi onun meşhur olanı kastettiğini düşündürmektedir. (*DİA*, XL, 250-1)

⁸⁸ Bu eser, *ferâiz* (miras) konusundaki eserleriyle meşhur Hanefî âlim Ebû Tâhir Sirâcüddin Muhammed b. Muhammed b. Abdurreşid Secâcendî (ö. 596/1200’den sonra)’nin *Şerh-i Ferâ’izi’l-Sirâciyye*’sidir.

⁸⁹ Sadru’ş-Şerî’a el-Sânî ‘Ubeydullâh b. Mesud b. Ömer Sadru’ş-Şerî’a el-Evvel Ubeydullâh b. Mahmud Mahbûbî el-Buhârî (ö. 747/1346) meşhur Hanefî fakih ve kelim âlimidir. (Detaylar için bknz., *DİA*, XXXV, 427-31)

⁹⁰ Yazarı Sadru’ş-Şerî’a’nın adıyla da meşhur bu eser Burhan el-Şerî’a’nın *Vikâyetü’l-Rivâye*’sine yazılan en meşhur şerhtir. (*DİA*, XXXV, 427-31)

⁹¹ Bu *Mefâtihu’l-Çayb* üzerine yapılan bir şerh çalışması olsa gerektir. *Mefâtihu’l-Çayb* Fahreddin Râzî’nin (ö.606/1240) yazdığı bir tefsirdir. (*DİA*, XXVIII, 350)

Ardından, 936 yılının Zü'l-Hicce ayının başlarında Üsküp'ün İshâkiye Medresesi'nde hoca oldum. Oraya taşındım ve *Kitâbu'l-Mesâbih*'i⁹² kitabın başından sonuna kadar naklettim, *Kitabu'l-Meşârik*'i⁹³ de başından sonuna kadar Ramazan ayında naklettim. Orada *Kitâb-ı Tevdîh*'i başından sonuna kadar okuttum. Ayrıca orada Sadru'sh-Şerî'a'nın *Şerhu'l-Vikâyesi*'ni Bey bahsinin başından kitabın sonuna kadar okuttum. Buna ek olarak orada Şerh-i Seyyid Şerîf'i de okuttum. Son olarak orada bir de *Şerhu'l-Miftâh*'i Beyan ilminin başından kitabın sonuna kadar okuttum.

Sonrasında İstanbul şehrine taşındım ve 942 senesinin 17. Şevval günü Kalendarhane Medresesi'ne hoca oldum. Orada *Kitâbu'l-Mesâbih*'i kitabın başından Buyû' bahsine kadar naklettim. *Şerhu'l-Mevâkıf*⁹⁴ Vucûb ve İmkân bahsinin başından A'râz bahsine kadar okuttum. Orada ayrıca Sadru'sh-Şerî'a'nın *Şerhu'l-Vikâyesi*'ni ve Seyyid Şerîf'in *Şerhu'l-Miftâh*'nin küçük bir kısmını okuttum. Daha sonra 944 senesinin Rebü'l-evvel ayının 21'nde aynı⁹⁵ şehirdeki Vezir Mustafa Paşa Medresesi'ne geçtim. Orada *Kitâbu'l-Mesâbih*'i Buyû' bahsinden kitabın sonuna kadar okuttum. Buna ek olarak, *Kitâbu'l-Hidâye*'yi⁹⁶ okutmağa başladım ve Zekât konusuna kadar gelebildim. Orada ayrıca *Şerhu'l-Mevâkıf*'in İlahiyat bahsinin başından birkaç konuyu okuttum.

Ondan sonra, 946 senesinin Rebü'l-âhir ayının 23'üncü günü bir Seman medresesine⁹⁷ tayin oldum. Orada *Sahîh-i Buhârî*'nin tamamını iki defa naklettim. Ayrıca *Tefsîr-i Beyzâvî*'den⁹⁸ Bakara Sûresi'nin şerhini naklettim. Bunun yanında, *Kitâbü'l-Hidâye*'yi Nikah bahsinden Buyû' bahsine kadar okuttum. *Kitâbü'l-Telvîh*'i⁹⁹ de ilk kısmından Ahkam bahsine kadar okuttum.

Sonra 951 senesi Şevval ayının on birinci günü Edirne şehrindeki Sultan Beyazıt Han Medresesi'ne geçtim. Orada *Kitâbü'l-Hidâye*'yi Buyû' bahsinden

⁹² Bu Ferrâ el-Bekavî'nin (ö. 516/1122) sahil kaynaklardan derlediği hadisleri bir araya getirdiği kitabı olan *Mesâbihu's-Sünne* olmalıdır. (Brockelmann, GAL, 448-49; Suppl., 620-22)

⁹³ Bu, bir matematik ve astronomi âlimi olan Ebû Hamîd Ahmed b. M. el-Sâğânî'nin (ö.379/990) *Meşâriku'l-Envâri'l-Nebeviyye*'si olsa gerektir. Eserinde hadisleri gramer konularına göre sıralamıştır. (DİA, XXIX, 361-2)

⁹⁴ Bu eser el-İcî'nin (ö.756/1355) kelimeleri olan *Mevâkıf*'a yazılmış en meşhur şerhidir ve Seyyid Şerîf tarafından kaleme alınmıştır. (DİA, XXIX, 423)

⁹⁵ Buradaki metinde geçen "mezbüre" kelimesi "mezkûre" olsa gerektir ve bu sebeple "adı geçen şehir" manasında burada bahsi geçen şehrin İstanbul olduğunu düşünüyorum. Esasen burada bahsi geçen medrese, Koca Mustafa Paşa Medresesi, İstanbul'da yer almaktadır. Yanındaki cami bugün Sümbül Efendi Camii olarak meşhur olmuştur.

⁹⁶ Burhaneddin el-Merğînânî'nin (ö. 593/1197) *Bidâyetü'l-Mübtedî*'ye yazdığı meşhur Hanefî fıkıh kitabıdır. (DİA, XVII, 471-3)

⁹⁷ DİA, XXXVI, 532-3.

⁹⁸ *Envâru't-Tenzîl ve Esrâru'l-Te'vîl*, meşhur müfessir, Eş'arî kelamcısı ve Şafî fakih Nâsiruddin Ebû Sa'îd (Ebû Muhammed) A. b. Ömer b. M. el-Beyzâvî'nin (ö.685/1286) tefsir kitabıdır. (DİA, VI, 100-2)

⁹⁹ *El-Telvîh*, Sadru'sh-Şerî'a'nın (ö.747/1346) *Tenkîhu'l-Usûl*'ne Taftâzânî tarafından yazılan bir şerhtir. Cürçânî *el-Telvîh*'e bir haşiye yazmıştır. (DİA, VIII, 136)

Şüf'a bahsine kadar ve *Kitâbü'l-Telvîh*'i de Ahkam bahsinden kitabın sonuna kadar okuttum. Orada Seyyid Şerîf'in *Ferâyiz*'ini de Tashîh bahsine gelinceye kadar okuttum.

Sonrasında 952 senesinin mübarek Ramazan ayının 26'ısında Bursa'da kadı oldum. Geçen zamana acırım!

Ondan sonra, 954 senesinin Recep ayının 28'inde bir Semân medresesine naklolundum. Orada Sahîh-i Buhârî'yi nakletmeğe başladım ve onu bitirdim. *Kitâbü'l-Hidâye*'yi Şüf'a bahsinden kitabın sonuna kadar okuttum. Ayrıca orada *Kitâbü'l-Telvîh*'i kitabın başından dördüncü bölümüne kadar okuttum. Orada son olarak Seyyid Şerîf'in *Keşşâf hâşiyesini*¹⁰⁰ Fatiha Sûresi'nin başına gelinceye kadar okuttum.

Sonra 958 senesinin Şevval ayının 17'sinde İstanbul'da kadı oldum. Kadılık vazifesi daha evvelden meşgul olduğum ilm-i şeriflere dair çalışmalarımı yarıda kesti. Bu Kitap'ta böyle yazılıymış ve Allah'ın işleri takdir edilmiş bir kaderdir. (Allah ne dediyse o olur.) Daha sonra 961 senesinin Rebû'l-evvel ayının 17'inci günü bir göz hastalığına yakalandım. Aylar sürdü ve neticesinde gözlerimi kaybettim. Allah'tan bunların yerine- Peygamberimiz Sallallahu aleyhi ve sellem'in sözünün de gereği olarak- bana cenneti vermesini diliyorum.

Yüce Allah bu zayıf kulu ilm-i şeriflerle meşguliyeti sırasında Tefsir, Usûliddin, Usûl-ü Fıkıh ve Arap dili üzerine bazı eserleri yazmağa muktedir kıldı. Ayrıca Yüce Allah-u Teâlâ bazı zor meseleleri halletmeme ve yüksek gayelere erişmeye beni muvaffak kıldı. Bunun ötesinde, sayıları otuzu aşkın bu mevzuların her biri için birer risale yazdım. Ancak gel gör ki, zamanın geçmesiyle, ve tabi her şeyin sahibi her şeyi bilen Allah da böyle takdir etmiş, bunlar yok oldu. Ben de daha evvelden bunları temize çekme fırsatı hiç bulamamıştım.

Bu, Yüce Allah'ın bana bahşettiği ve kapasiteme göre tahsis ettiği ilim ve irfandır. "Her bilenin üzerinde bir Bilen vardır."¹⁰¹ Onun için, Allah muhafaza, bunlardan bahsetmemiz bir ilim ve imtiyaz iddiası için değildir; bilakis, Yüce olanın şu sözüne güvenimizdendir: "Rabbinin nimetlerine gelince, onları söyle."¹⁰² Böylece, burası bu kitabın sonudur. Benim gözlerimin görmemesi, yüksek ateş, hafıza zayıflaması, kısa düşünceli, tembel, unutkan, ve arkadaşlardan bahsetmekte zayıf düştüğümünden ötürü, kitabı başka bir arkadaşaya yazdırdım. Her durumda tüm övgüler Allah'adır. Ve tüm teşekkür, şükran ve kutsiyetler O'na aittir. Kitabı dikte etmeği 965 senesinin mübarek Ramazan ayının sonunda Cumartesi günü korunmuş İstanbul şehrinde bitirdim.

¹⁰⁰ *Hâşiyeye 'alâ'l-Keşşâf* ismiyle birden fazla eser mevcuttur. Detaylı bilgi için bkzn., *DİA*, XXV, 330.

¹⁰¹ Kur'ân 12:76.

¹⁰² Kur'ân 93:11.

Yüce Allah İstanbul'u bir gölge ile gölgelesin ve onu her türlü bela ve musibetten korusun. Onu harika sularla çevirsin ve ona bereketli yıllar bahşetsin. Başında, sonunda, batında ve zahirde tüm övgüler Allah'adır. Gani ve engin salavatlar O'nun elçisi Muhammed'e, ailesine ve ashabınadır. Her türlü noksanlıktan uzak olan Yüce Allah bizden, ilmiyle âmil ulemâdan, zühd sahibi meşâyıhtan ve kanaatkâr fukarâdan râzı olsun. Allah geçmişlerimize rahmet eylesin. Lutfu sebebiyle neslimize hayırlı uzun ömür bahşeylesin. Şüphesiz O ikram ve ihsanda bulunan Hennân ve Mennân'dır. Yüce Allah bu kitabın bir araya getirilmesinde emeği geçen tüm ashab ve ahbabımızdan, bütün Müslümanların hepsinden elçisi Muhammedü'l-Emin'nin, ailesi ve muhterem ashabı yüzü suyu hürmetine râzı olsun.

Sözümüze, yaratılmışların Efendisi'nden – salavat ve selamların en faziletli leri O'na, ailesine, ashabına olsun – rivâyet olunan vecîz dualarla son verelim: Allah'ım, bize, biz ile Sana isyan arasına perde olacak Allah korkusu ver. Bize, bizi cennetine ulaştıracak itaatinden ver. Bize, dünya musibetlerinin üstesinden kolaylıkla gelmemizi sağlayacak yakîn ver. Gözümüz, kulağımız, ve gücümüzden bizi faydalandır ve bu faydalanmayı bizi yaşattığın müddetçe devam ettir. Bunu bize varis kıl. İntikamımızı bize zulmedene yükle. Bize düşmanlık yapana karşı bize yardımını esirgeme ve onları bizim dünya imtihanımız yapma. Dünyayı da en mühim kaygımız ve ilmimizin karşılığı etme. Bize merhamet etmeyeni bize musallat etme. Rabbim, tevbemi kabul et. Günahımı temizle. Duamı kabul buyur, ey Rabbim! Hucetimi tesbit eyle (îmanda beni sabit kıl). Dilime doğruyu söylet. Kalbimi doğruya ilet. Göğsümün kinini söküp at. Allah her türlü noksanlıktan berîdir ve övgü O'na mahsustur. Azîm olan Allah her türlü noksanlıktan berîdir.

Sonuç

Arapça otobiyografi yazın geleneği hakkında son dönemlerde yapılan çalışmalar, birçok otobiyografiyi gün yüzüne çıkarmıştır. Daha önceden Rosenthal ile oluşan ve yarım asır boyunca Arapça otobiyografi çalışmalarına ket vurulmasına sebebiyet veren kanunun, modern batının bir paradigmasından ibaret olduğu, günyüzüne çıkan yeni klasik Arapça otobiyografileri ile desteklenmektedir.

Bu anlamda bir değerlendirmesini yaptığımız Taşköprüzâde Ahmed Efendi'nin otobiyografisi, diğer klasik Arapça otobiyografilerinde de görüldüğü gibi, "bireysellik" ifadelerinden bilinçli bir şekilde kaçınmaktadır. Objektif olarak değerlendirildiğinde, bu durumun klasik Arapça otobiyografilerinin yazılma gayelerine uygun olduğu görül-

mektedir. Nitekim, bu otobiyografi eserlerinin yazarları, kendi yetkinliklerinden bahsederek, bir sonraki nesillere gerek kitapları gerekse verdiği dersler aracılığıyla aktardıkları bilginin güvenilirliğini temin etmek ve inandıkları Allah'ın kendilerine bahsettiği nimetleri sayarak O'na şükranlıklarını ifade etmek gibi ilmî ve ulvî bazı sebepler ile otobiyografilerini kaleme almıştır. Taşköprüzâde'nin otobiyografisinin bir değerlendirmesi mahiyetindeki bu çalışma bunu açıkça göstermektedir.

Şahsi his ve duygulardan uzak bir tonda yazılmakla beraber, objektif bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, klasik otobiyografilerin de yazarın şahsiyetine dair birçok bilgiyi ortaya koyabileceği teması, yine bu çalışmada Taşköprüzâde örneği üzerinden işlenmiştir. Esasında, nisbeten kısa olmasına rağmen, otobiyografisi onun mütevâzılığı, fedâkarlığı ve dürüstlüğü gibi pek çok özelliğini ortaya koyabilmektedir.

Tüm bunlar, Arapça otobiyografi yazın geleneğinin de bağımsız bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini göstermiştir. Edebiyatın da ötesinde, batı medeniyetinin herhangi bir uygulamasının, İslam medeniyetinin veya başka bir medeniyetin benzer bir uygulamasına ölçüt sayılarak, subjektif bir değerlendirmeye zemin sağlaması, otobiyografi yazımı örneğinde görüldüğü üzere, ilmî olmayan bir yaklaşımın neticesidir ve değerlendirmeye konu olan mevzunun olduğundan farklı gösterilmesine ve birçok zenginliğin de gözden kaçmasına yol açmaktadır.

Kaynakça

- Bjorklund, Diane, *Interpreting the Self: two hundred years of American autobiography*, Chicago 1998.
- Brockelmann, Carl. *Geschichte der arabischen Litteratur (GAL)*, II, 559-562; Suppl., II, 633.
- Brockelmann, Carl. "Mā şannafa 'ulamā'u l-'Arabi fi aḥwāli anfusihim." In *al-Muntaqā min dirāsāt al-mustaşriqīn*. Edited by Şalāḥaddīn al-Munajjid. Cairo: 1955, 3-23.
- Edebiyāt: Special Issue—Arabic Autobiography 7 (1997).
- Elger, Ralf and Köse. Yavuz (ed.), *Many Ways of Speaking about the Self: Middle Eastern Ego-Documents in Arabic, Persian, and Turkish (14th-20th Century)*. Wiesbaden: Harrassowitz, 2010.
- Encyclopedia of Islam, Second Edition.
- Endress, Gerhard. 'Reading Avicenna in the Madrasa. Intellectual Genealogies and Chains of Transmission of Philosophy and the Sciences in the Islamic East'. In

- Arabic Theology, Arabic Philosophy. From the Many to the One: Essays in Celebration of Richard M. Frank. Edited by J. E. Montgomery. Leuven / Paris / Dudley (Ma.): 2006, 371-423.
- Furat, Ahmet Suphi (ed.). *Al-Shaqā'iq al-Nu'māniyya fī 'Ulamā' al-Dawlat al-Uthmāniyya*, Istanbul, 1985.
- Humphreys, R. Stephen, *Islamic History: A Framework for Inquiry*, New Jersey, 1991.
- Josse, N. Peter. "'Pride and Prejudice, Praise and Blame.' 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī's Views on Bad and Good Medical Practitioners." In *O ye Gentlemen. Arabic Studies on Science and Literary Culture. In Honor of Remke Kruk*. Edited by A. Vrolijk and J. P. Hogendijk. Leiden: Brill, 2007, 129-142.
- Kafadar, Cemal. "Self and Others: The Diary of a Dervish in Seventieth Century Istanbul and First-Person Narratives in Ottoman Literature." *Studia Islamica* 69 (1989), 121-150.
- Mecdi Efendi. *Ḥadā'iq al-Shaqā'iq (Terceme-yi Şekâ'ik)*. Edited by Abdülkadir Özcan. Istanbul, 1989.
- M.J.L. Young. "Medieval Arabic Autobiography." In *The Cambridge History of Arabic Literature. Religion, Learning and Science in the 'Abbasid Period*. Edited by M.J.L. Young et al. Cambridge: 1991, 183-187.
- Reisman, David. "Medieval Arabic Medical Autobiography." *Journal of the American Oriental Society* 129, no. 4 (2009): 559-69.
- Reynolds, Dwight F. (ed.). *Interpreting the Self: Autobiography in the Arabic Literary Tradition*. Berkeley: University of California Press, 2001.
- Rosenthal, Franz. *Die arabische Autobiographie*," *Studia Arabica* I (1937):3-40.
- Sezgin, Fuat. *Geschichte des arabischen Schrifttums (GAS)*. Leiden: E. J. Brill, 1967.
- Stewart, Devin J. "Recounting God's Blessings: Linguistic Prophylaxis and Self-Representation in Arabic Autobiography." *Al-'Arabiyya* 40/41 (2007): 197-219.
- Toorawa, Shawkat. "Language and Male Homosocial Desire in the Autobiography of 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī (d. 629/1231)." In *Edebiyât: Special Issue, 7 (1997)*, 251-265.
- Toorawa, Shawkat. "The Educational Background of 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī." In *Muslim Education Quarterly* 13 (1996) 35-53.
- Toorawa, Shawkat. 'A Portrait of 'Abd al-Laṭīf al-Baghdādī's Education and Instruction.' In *Law and Education in Medieval Islam. Studies in Memory of Professor George Makdisi*. Edited by J. E. Lowry, D. J. Stewart, and S. M. Toorawa. Gibb Memorial Trust: 2004, 91-109.
- Topal, Ahmet. "The Autobiography of Taşköprüzâde: 'İşâm al-Dīn Abū al-Khayr Aḥmad b. Muştafâ b. Khalīl". Yale University, 2014.
- Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DIA), Istanbul.
- Zilfi, Madeline C. "Elite Circulation in the Ottoman Empire: Great Mollas of the Eighteenth Century" *Journal of the Social and Economic History of the Orient* 26 (1993), 318-364.

(Extended Abstract)**Autobiographical Writing in the Arabic Literary Tradition: The Case of Taşköprüzâde**

The first serious treatment of pre-modern Arabic autobiography in the western scholarship, *Die arabische Autobiographie*, “focused on disproving the existence of “true” autobiography in other cultures” on the basis of the absence of western “individualism” and “self-awareness” in the Arabic self-narrative texts. After his analysis of these texts, he concluded that they do not constitute “true” autobiographies¹⁰³ because “the autobiographical writing in Islam is bound less to personality than to the subject matter”¹⁰⁴, and “none of the autobiographies came into being out of a conscious of the individual value of the uniquely personal.”¹⁰⁵

The majority of the subsequent works in the western academia, took his analysis for granted. In fact, due to the fact that many scholars believed that there were not many such texts and those exist do not have scholarly value, a critical study of the Arabic autobiographies was hindered for more than half a century.¹⁰⁶

Recent studies, however, found the idea regarding autobiographical writing that ‘people of other cultures, including pre-modern west, did not use literary representations of individualism in their self-narrative texts because they probably did not have distinct personalities’ doubtful, which allowed them unearth a large amount of unknown Arabic autobiographical manuscripts. Using Taşköprüzâde as a case study, this paper shows that the previous perception of Arabic autobiography was simply wrong.

According to the advocates of this new view of Arabic autobiographical writings, it was well possible to trace marks of individualism in the literary expressions used in the Arabic autobiographies, too. Besides, it was not required for a piece of literature to bare literary conventions that represent self-awareness in order for it to be called as autobiography, as this was the distinguishing factor for Rosenthal to tell if a self-narrative text was a “true” autobiography. Rather, it was sufficient for a text in which the author tells his biography to be classified as autobiography. Some scholars who support this idea criticized Rosenthal’s views on Arabic autobiography especially in terms of his sources upon which he conducted his research and the methods he used to evaluate his data.

Furthermore, by not including information about their personal states and feelings and instead focusing on their scholarly aspects, authors of such autobiographical writings aimed at providing integrity to the knowledge which they transmitted from one generation to the next. This is because it would be sufficient for those who wants to assess the authenticity of the knowledge they were transmitting to look at these aspects of individuals, such as their scholarly qualifications for the type of knowledge they were transmitting, the time period they

¹⁰³ Reynolds, *Interpreting the Self*, 28.

¹⁰⁴ Ibid, 23.

¹⁰⁵ Ibid, 23.

¹⁰⁶ Ibid, 28.

lived in etc. In other words, since these texts were meant to be used as fact oriented (auto)biographical sources rather than as sources for the history of ideas and mentalities,¹⁰⁷ it was proper to exclude individuality out of these works.

In this context, this paper studies the autobiography of 16th century Ottoman scholar Taşköprüzâde Ahmed Efendi (d. 968/1561), which is appended to his biographical dictionary *al-Shaqâ'iq al-Nu'māniyya fî 'Ulamâ' al-Dawlat al-Uthmāniyya (Nu'mānî Tulips in the Ottoman State)*, within the context of autobiographical writings in the Arabic literary tradition and provides with an annotated translation of it. Using Taşköprüzâde's autobiography as a case study, it shows that the previous perception of Arabic autobiography was simply wrong.

Dealing with such a new topic about which there is no study in our country as the the changing attitude of western academia towards Arabic and Ottoman autobiographical writings in particular and being a new contribution towards the study of Orientalism, which will shed light on its various levels in general, I believe that the present work will fill an important gap in the scholarship.

Finally, this work will hone our understanding of the *madrassa* education, a type of Islamic education, whose various applications have recently started to appear in western universities, thanks to the details it provides about the career of the celebrated Ottoman scholar Taşköprüzâde.

¹⁰⁷ Elger, Ralf and Yavuz Köse (ed.), *Many Ways of Speaking about the Self: Middle Eastern Ego-Documents in Arabic, Persian, and Turkish (14th-20th Century)* (Wiesbaden: Harrassowitz, 2010), 7. The analysis of autobiographies as sources for the history of mentalities was one that became interesting to European scholars after the Italian Renaissance (ibid, 7).